

อัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนโยบายต่างประเทศ ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก

Lee Jeong Yoon*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏ
ในนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศ
(รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
ตามแบบตะวันตก มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ
คือ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ไทยในยุคปรับปรุง
ประเทศตามแบบตะวันตก เพื่อศึกษานโยบาย
ต่างประเทศของไทยในช่วงที่ถูกจักรวรรดินิยม
ตะวันตกคุกคาม และเพื่อศึกษาการนำอัตลักษณ์
ไทยมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
และผลที่ได้รับ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงประวัติ-
ศาสตร์ (Historical Method) โดยรวบรวมข้อมูล
และศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ทั้งเอกสารชั้นต้น และชั้นรอง

ผลของการวิจัยพบว่า ในยุคปรับปรุง

ประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้ในการดำเนิน
นโยบายต่างประเทศ เพื่อผ่อนปรนความตึง
เครียดอันเกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม
ตะวันตกแทนที่จะใช้วิธีการต่อสู้กับประเทศ
มหาอำนาจด้วยกำลังเหมือนประเทศเพื่อนบ้าน
อัตลักษณ์ไทยที่นำมาใช้ ได้แก่

๑. การประนีประนอม

๒. การถ่วงดุลอำนาจ

๓. การประสานประโยชน์

พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้วิธีการ
ประนีประนอมตามความต้องการของ
จักรวรรดินิยมตะวันตก ด้วยการยอมเสีย
ดินแดนที่เคยเป็นรัฐบรรณาการของไทย
ให้แก่ฝรั่งเศส และอังกฤษ ขอมขายข้าว

* นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

เป็นสินค้าออก และยอมให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คู่สัญญา พระองค์ทรงใช้วิธีถ่วงดุลอำนาจระหว่างประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกด้วยกัน นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงใช้อัตลักษณ์ไทยในการประสานประโยชน์ด้วยการยอมรับความรู้ วิธีวิทยา และเทคโนโลยีหลายด้านจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถดำรงรักษาเอกราชเอาไว้ได้ และยังสามารถนำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ตามแบบตะวันตกทั้งในด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจได้อีกด้วย

Abstract

This research is a study of Thai identity as it appears in the period of westernized diplomatic policy during the reign of King Rama IV and Rama V. There are 3 purposes of this study which are: (1) to study Thai identity of westernized period, (2) to study the diplomatic policy of imperialism era and (3) to study the ways to implement Thai identity in diplomatic policy and the results. The researcher intends to use historical method in this study to present and analyze historical facts taken from both published and unpublished official documents.

The findings of this study are as follows:

Thai identity utilized by King Rama IV and Rama V in the westernized period which enabled Thailand to escape from the occupation of the western imperialists consisted of:

1. Compromise

2. Balance of Power

3. Corporate Profits

In dealing with imperialist countries especially England and France, King Rama IV and Rama V reached an agreement to yield some territories to them. Thailand used diplomatic policy in balancing powers among imperialism countries. Another method that Thailand used successfully dealing with western countries was to initiate corporate profits with them. Experts of various fields from western countries were also utilized to develop Thailand. The prominent results of using Thai Identity in diplomatic policy during the imperialism era were: 1) Thailand became the only independent country in South East Asia 2) the beginning of westernized era caused new developments in politics, society, and economy.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายต่างประเทศในช่วงยุคปรับปรุงประเทศของไทยนั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และมีผู้ศึกษาทั้งที่เป็นชาวไทย และชาวต่างประเทศได้ศึกษากันมามากแล้ว แต่ไม่มีผู้วิจัยที่มองนโยบายต่างประเทศในช่วงยุคปรับปรุงประเทศของไทยโดยผ่านอัตลักษณ์ไทยเลย

เจนกินส์ (Jenkins) ได้เสนอว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่ออยู่ตัวแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ

สัมพันธทางสังคมเป็นหลัก ดังนั้นอัตลักษณ์จึงมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (สุภาพร คงศิริรัตน์, ๒๕๔๘, หน้า ๔๘)

เบอร์เกอร์ และลักแมน (Berger and Luckman) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ และการรับรู้ในตัวเองและผู้อื่นว่าเราเป็นใครและผู้อื่นเป็นใคร กล่าวคือ การรับรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นว่า เรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เกี่ยวกับตัวเราอย่างไร โดยกระบวนการสังคม ในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธทางสังคมที่มีต่อบุคคลหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย (สุภาพร คงศิริรัตน์, ๒๕๔๘, หน้า ๔๘)

ดังนั้นอัตลักษณ์ไทยจึงเป็นลักษณะเฉพาะของคนไทยที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา อัตลักษณ์ไทยซึ่งเป็นคุณลักษณะที่อยู่ในสายเลือดของคนไทยที่ไม่เหมือนกับคนชาติอื่น นอกจากคุณลักษณะที่มีอยู่ในสายเลือดแล้ว อัตลักษณ์ไทยยังเป็นคุณลักษณะที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมไทยอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ไทยเกิดขึ้นตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ คนไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมุมมองหรือวิถีคิดเกี่ยวกับตัวเองให้ทันการณ์ มิฉะนั้นจะไม่สามารถปรับตัวได้อย่างมีพลัง ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงมาจนมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ดังนั้นในประวัติศาสตร์ไทย การเปลี่ยนแปลงมุมมองหรือวิถีคิดให้ทันสมัยแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ไทย เพราะว่าวิธีการเปลี่ยนแปลงมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ทรงมองว่าอัตลักษณ์สยามมีลักษณะเฉพาะ ๓ ประการ คือ

๑. ความรักอิสระ ทั้งในแง่ ชาติ สังคม และปัจเจกชน

๒. ความปราศจากอิทธิพล กล่าวคือ ถ้าเลือกได้ชาวสยามจะเลือกการตกลงอย่างสันติวิธีมากกว่าการเอาเปรียบเอาชนะ

๓. ชาวสยามมีความสามารถในการประสานประโยชน์หรือ การประนีประนอม รู้จักคัดเลือกเอาส่วนดีจากแหล่งต่าง ๆ มาเปลี่ยนให้เป็นไทย (สายชล สัตยานุรักษ์, ๒๕๔๖, หน้า ๑๑๗-๑๓๒)

การดี มหาจันทร์ (๒๕๓๐, หน้า ๑) กล่าวว่า การดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยอาศัยการถ่วงดุลของมหาอำนาจตะวันตกของประเทศไทย เริ่มปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นสมัยที่เริ่มการเปลี่ยนแปลงมุมมองและวิถีคิดตามแบบตะวันตก คือตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคที่มีความจำเป็นต้องปรับปรุงประเทศอย่างสูง เพราะว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย ต้องเผชิญกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างหนักหนาสาหัสมากกว่าการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สุวรรณ สัจจวิวัฒธรรม (๒๕๑๕, หน้า ๒๕๑) ได้เสนอเป้าหมายที่สำคัญที่สุดในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ คือ การรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศไว้ ในช่วงยุคปรับปรุงประเทศ นโยบายต่างประเทศของพระเจ้าแผ่นดินไทยที่แสดงมิตรไมตรีกับประเทศมหาอำนาจด้วยการยอมผ่อนปรนให้สิ่งที่ประเทศมหาอำนาจต้องการบางส่วน ทำให้สามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจยุโรปได้ แม้ว่าประเทศไทยมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ได้เปรียบในการรักษาเอกราชของประเทศกว่าประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศไทยไม่มีดินแดนที่ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของจักรวรรดินิยม และดินแดนไทย ไม่เหมาะสมเท่ากับเมืองท่าที่จักรวรรดินิยมต้องการ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเทศไทยตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างมหาอำนาจอังกฤษกับฝรั่งเศส แต่ถ้าไม่มีนโยบายต่างประเทศ ไทยซึ่งแตกต่างกับประเทศอื่น ๆ ที่ถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกในช่วงเดียวกัน ประเทศไทยอาจจะตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่งก็เป็นไปได้ ฉะนั้นนโยบายต่างประเทศของไทยยุคปรับปรุงประเทศจึงสามารถชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ไทยได้

สรุปว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างก็ทรงตระหนักดีว่า ประเทศไทยไม่มีหนทางที่จะทำสงครามเอาชนะประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้ จึงทรงใช้อัตลักษณ์ในการประนีประนอมในการดำเนินนโยบายต่าง

ประเทศ และในที่สุดทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถรักษาเอกราชไว้ได้ ถึงแม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศดังกล่าว จะทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียดินแดนบางส่วน ซึ่งเป็นอาณานิคม เช่น กัมพูชา ลาว และรัฐมลายูบางรัฐ เป็นต้น และต้องยกเลิกขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่เป็นอัตลักษณ์ของการปกครองในระบอบธรรมราชา เช่น การหมอบกราบเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ เป็นต้น จึงมีผู้ไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายต่างประเทศดังกล่าวในยุคปรับปรุงประเทศสามารถรักษาประเทศไทยจากการตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้

จากอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่าอัตลักษณ์ไทยเรื่องใดบ้างที่นำมาใช้ในนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศ และการนำอัตลักษณ์นั้น ๆ มาใช้ในนโยบายต่างประเทศในยุคปรับปรุงประเทศได้ผลเป็นอย่างไร ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาถึงอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนโยบายต่างประเทศในยุคปรับปรุงประเทศ

ในงานวิจัยอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตกครั้งนี้ มุ่งจะศึกษาอัตลักษณ์ไทยที่ปรากฏในนโยบายต่างประเทศในช่วงยุค

ปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์มากนัก เพราะมีผู้ได้ศึกษามาก่อนแล้ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ไทยในยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก

๒. เพื่อศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงที่ถูกจักรวรรดินิยมตะวันตกคุกคาม

๓. เพื่อศึกษาการนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และผลที่ได้รับ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑. ในภาวะวิกฤตที่ประเทศเพื่อนบ้านและประเทศไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก อัตลักษณ์ไทยมีส่วนอย่างสำคัญที่ช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก และนำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ได้อีกด้วย

๒. อัตลักษณ์ ด้านการประนีประนอมและอัตลักษณ์ในด้านการปราศจากวิหิงสาช่วยลดความรุนแรงจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกลงได้ ประเทศไทย (สยาม) จึงมีต้องสู้รบกับมหาอำนาจตะวันตก ไม่ต้องสูญเสียเอกราชเหมือนประเทศเพื่อนบ้าน

๓. การรู้จักประสานประโยชน์เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น การนำวิธีการถ่วงดุลอำนาจแบบตะวันตกมาใช้

ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และการนำความรู้ วิธีวิทยา และเทคโนโลยีจากโลกตะวันตกมาใช้ในการปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ไทยในยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก

๒. รู้และเข้าใจความสำเร็จในการนำอัตลักษณ์ไทยบางอย่างมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในยุคที่เผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งนอกจากจะสามารถรักษาเอกราชของไทยไว้ได้แล้ว ยังสามารถนำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ด้วยการปรับปรุง และปฏิรูปประเทศตามแบบรัฐชาติสมัยใหม่ในยุคนั้น

๓. ตระหนักในความสำคัญของอัตลักษณ์ไทยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่หากรู้จักนำมาปรับใช้ก็สามารถช่วยให้ประเทศผ่านพ้นภาวะวิกฤตได้

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการศึกษา คือ ในช่วงปี พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๕๓ (ค.ศ.๑๘๕๑-๑๙๑๐) (รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

๒. ขอบเขตในด้านเนื้อหาของการศึกษา คือ อัตลักษณ์ไทยและการดำเนินนโยบายต่างประเทศไทยในยุคปรับปรุง

ประเทศตามแบบตะวันตก ความสำเร็จ และ
การก้าวสู่ยุคใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์
(Historical Method) ในการศึกษาอัตลักษณ์ไทยที่
ปรากฏในนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศ
ตามแบบตะวันตก ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. รวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary
Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary
Sources) ได้แก่ พงศาวดาร กฎหมายประจำ
ศก ราชกิจจานุเบกษา วารสาร หนังสือ รายงาน
การวิจัย วิทยานิพนธ์ โดยมีแหล่งค้นคว้าข้อมูล
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอสมุด
แห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สำนัก
หอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒. กำหนดโครงสร้างเชิง และแผน
ดำเนินการวิจัย

๓. จัดหมวดหมู่เอกสารและงานวิจัยที่
รวบรวมมาได้

๔. ตรวจสอบและวิเคราะห์เอกสาร
(Documentary Analysis)

๕. สังเคราะห์เอกสารจนได้ทัศนียภาพ
(Historical Perspective) เกี่ยวกับการนำ
อัตลักษณ์มาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

๖. นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนา
วิเคราะห์ (Analytical Description)

นิยามศัพท์เฉพาะ

๑. อัตลักษณ์ไทย หมายถึง ลักษณะ
เฉพาะของคนไทยที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา
อัตลักษณ์ไทยมีทั้งที่เป็นคุณลักษณะที่อยู่ใน
สายเลือดของคนไทยที่ไม่เหมือนกับคนชาติ
อื่น ๆ และอัตลักษณ์ที่เกิดจากกระบวนการทาง
สังคมไทย

๒. การประนีประนอม หมายถึง การ
ยอมโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของ
จักรวรรดินิยมตะวันตกโดยปราศจากวิหิงสา
(ไม่เบียดเบียน ไม่รังเกียจเคียดแค้นกับคนต่าง
ชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรม)

๓. การถ่วงดุลอำนาจ หมายถึง วิธีการ
ที่ประเทศที่อ่อนแอกว่าใช้เพื่อปกป้องตนเอง
จากการคุกคามของประเทศที่เข้มแข็งกว่า
ด้วยการดึงเอาประเทศที่เข้มแข็งอื่นเข้ามา
คานอำนาจโดยการให้ประโยชน์แก่ประเทศ
มหาอำนาจตะวันตกที่เข้ามาติดต่ออย่าง
เท่าเทียมกัน ไม่ให้ประเทศใดประเทศหนึ่ง
ได้ประโยชน์มากกว่าประเทศอื่น ๆ

๔. การประสานประโยชน์ หมายถึง
การยอมรับความรู้ วิธีวิทยา และเทคโนโลยีของ
ชาวตะวันตก และนำมาปรับใช้ เพื่อลดความ
ขัดแย้งและเพื่อการพัฒนาประเทศให้เจริญ
ก้าวหน้า สะดวก ปลอดภัย ยุติธรรม สำหรับ
ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อด้วย

ผลของการศึกษา

๑. อัตลักษณ์ไทย (Thai Identity)

อัตลักษณ์ไทย คือ ลักษณะเฉพาะ
ของคนไทย สังคมไทย ชาติไทยที่ไม่เหมือนกับ

ชาติอื่น เราจะพิจารณาอัตลักษณ์ไทยได้จาก วัฒนธรรมไทย อัตลักษณ์ไทยได้ปรับเปลี่ยนมา ตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มโนทัศน์ และจินตภาพทางสังคม คนไทยจึงจำเป็นต้อง ปรับเปลี่ยนมุมมอง หรือวิธีคิดเกี่ยวกับตัวเอง ให้ทันการณ์ มิฉะนั้นจะไม่สามารถปรับตัวได้ อย่างมีพลังเหมือนยุคปรับปรุงประเทศตามแบบ สมัยใหม่

ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ไทยจะเกิดขึ้นและ ปรับเปลี่ยนมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานใน ประวัติศาสตร์ไทย แต่คนไทยก็ไม่เคยสนใจ เรื่องเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์อย่างจริงจังมา ก่อนที่จักรวรรดินิยมตะวันตกจะขยายอิทธิพล เข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในช่วงปลายสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น

ผู้ที่หยิบยกลักษณะเด่นของคนไทย และชาติไทยมาแสดงให้เห็นปรากฏเป็นอัตลักษณ์ ไทยจนเป็นที่รู้จัก และยอมรับกันในสังคมไทย และสังคมโลกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว อัตลักษณ์ที่ทรงทำให้ปรากฏด้วยการ นำมาใช้แก้ปัญหาความตึงเครียดทางการเมือง อันเกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม ตะวันตก คือ

๑. การประนีประนอม (ยอมโอนอ่อน ผ่อนตามความต้องการของจักรวรรดินิยม ตะวันตก) โดยปราศจากวิหิงสา (ความปราศ จากวิหิงสา คือ ไม่เบียดเบียน ไม่รังเกียจเคียด- ฉันทน์คนต่างชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรม)

๒. การถ่วงดุลอำนาจ เมื่อไม่สามารถ รักษาความเป็นอิสระได้ด้วยวิธีเจรจาประนี- ประนอม ผู้ปกครองไทยก็ใช้วิธีให้ประโยชน์ แก่ชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่ออย่างเท่าเทียมกัน

ไม่ให้ประเทศใดประเทศหนึ่งได้ประโยชน์ มากกว่าประเทศอื่น

๓. การประสานประโยชน์ (ยอมรับ ความรู้ วิธีวิทยา และเทคโนโลยีของชาว ตะวันตก และนำมาปรับใช้ เพื่อการปรับปรุง ประเทศให้ทันสมัย) นอกจากนั้นพระองค์ยัง ทรงรื้อฟื้นอัตลักษณ์ไทยในสมัยพ่อขุนราม- คำแหงในเรื่องความรักอิสรภาพ เสรีภาพ ภราดรภาพ และสมภาพ มาสร้างใหม่ รวมทั้ง อัตลักษณ์ของผู้ปกครองแบบธรรมราชา (กษัตริย์ครองตนอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม และปกครองแผ่นดินใช้หลักจักรวรรดิวัตร)

พระจริยาวัตร และพระราชกรณียกิจ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ได้ทรง ใช้อัตลักษณ์ไทยทั้ง ๕ ประการข้างต้นแล้ว ยังแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของพระมหา- กษัตริย์ว่าทรงเป็นผู้มีพระราชอำนาจสูงสุดใน ประเทศ เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุข ของประชาชน จึงทรงเป็นศูนย์รวมดวงใจของ ประชาชน เป็นพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รัก ของประชาชน (พระปิยมหาราช) พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้น “ความ เป็นไทย” ซึ่งเป็น “วิญญาณ หรือ ดวงใจ” ของ ชาติไทยโดยนำความคิดในไตรภูมิพระร่วงมา เชื่อมต่อกับความคิดแบบอังกฤษเกี่ยวกับพระ ผู้เป็นเจ้า พระมหากษัตริย์ และประเทศชาติมา สร้างเป็นอัตลักษณ์ไทย คือ

๑. ชาติ (ใช้ธงไตรรงค์เป็นสัญลักษณ์)

๒. ศาสนา (พุทธศาสนา)

๓. พระมหากษัตริย์ (ธรรมราชา)

อัตลักษณ์ไทยที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ท้าวธรรมราชา) ได้ทรงสร้างขึ้นมา นอกจากความรักอิสระ (ทั้งในแง่ชาติ และปัจเจกชน) ความปราศจากวิหิงสา (ชาวสยามเลือกการตกลงด้วยสันติวิธีแทนการใช้กำลังทหาร) และความสามารถในการประสานประโยชน์แล้ว ยังทำให้ภาษาไทยเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทย และภาพสังคมไทยที่มีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นอัตลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทย นอกจากเป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ทรงปฏิบัติราชกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รักของประชาชนแล้ว ทางด้านศาสนายังทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาอีกด้วยในส่วนของอัตลักษณ์เจ้า เจ้ามีหน้าที่อุทิศชีวิตแก่บ้านเมือง และรักษาบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังทรงเชื่อมโยงความเป็นเจ้าเข้ากับความเป็นผู้ดีด้วย โดยเน้นว่าผู้ดีต้องไม่เย่อหยิ่งจองหอง ต้องสุภาพต่อผู้อื่น การทำราชการต้องยึดหลัก ๓ ประการ คือ

๑. รักษาความซื่อตรงเป็นหลัก อย่าให้มีตำหนิว่า เป็นคนคดโกง (ความผิดแม้แต่เล็กน้อยจะทำให้ความดีที่ทำมาทั้งหมดสูญไป)

๒. พยายามทำตามตำแหน่งหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด เท่าที่จะทำได้อยู่เป็นนิจ

๓. ในทางการเมือง (Politic) อย่าเข้าไปเป็นพวกกับพวกใดทั้งสิ้น

อัตลักษณ์ข้าราชการไทย ข้าราชการต้องมีจิตสำนึกว่า ข้าราชการ คือ ผู้ทำการของ

พระราชา ต้องอุทิศตนในการทำงานตามหน้าที่ทั้งหน้าที่โดยตำแหน่ง หน้าที่ต่อระบบราชการ และหน้าที่ในฐานะที่เป็นข้าแผ่นดิน

อัตลักษณ์ราษฎร คือ ต้องเสียสละเพื่อบ้านเมือง อัตลักษณ์พระภิกษุสงฆ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ต้องรับรู้ว่า ตนคือผู้ดำรงอยู่ในทางธรรม มีหน้าที่ศึกษาธรรมะและสอนศีลธรรมให้ชาวบ้านเพื่อให้เป็นพลเมืองดี

อัตลักษณ์หญิงไทย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเห็นว่าผู้หญิงต้องรักษาความเป็นผู้ดีแบบไทยเอาไว้ กล่าวคือ การทำให้ผู้ชายสามารถรักษาสถานะที่สูงของเขาไว้ได้อย่างมั่นคง ด้วยการปฏิบัติต่อบิดาสามี และญาติผู้ใหญ่ด้วยความสุภาพอ่อนน้อม รับผิดชอบในส่วนที่เป็นเรื่องภายในครัวเรือน ต้องสำนึกในสถานะภาพของตน (ในฐานะมารดา ภรรยาหรือบุตร) มีคุณธรรม นอกจากนั้นพระองค์ท่านยังทรงให้ความสำคัญกับภาษาไทย อักษรไทย พุทธศาสนา และศิลปะไทยในฐานะอัตลักษณ์ไทยด้วย

สรุปว่า อัตลักษณ์ไทยที่ชนชั้นผู้ปกครองในสมัยนั้น พยายามสร้างให้เกิดขึ้นมีทั้งอัตลักษณ์ของชาติ อัตลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ อัตลักษณ์ของข้าราชการ (ชนชั้นสูง/ชนชั้นปกครอง) และปัจเจกชนทั่วไป กล่าวคือ อัตลักษณ์ของชาติ รัฐสยามเป็นรัฐที่รักสงบ เป็นมิตรกับนานาประเทศ ปราศจากวิหิงสา อัตลักษณ์ของพระมหากษัตริย์เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน (ราษฎร) ทรงอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของราษฎร ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม (ทรงเป็นธรรมราชา) อัตลักษณ์ของ

ข้าราชการ คือ จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รักเกียรติ อุทิศตนเพื่อประเทศชาติ อัตลักษณ์ของปัจเจกชน (คนทั่วไป) รักอิสรภาพเป็นมิตรกับคนต่างชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ประพฤติตนตามหลักธรรมของศาสนาพุทธ

หลังยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก อัตลักษณ์ไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มโนทัศน์และจินตภาพทางสังคม ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะอัตลักษณ์ไทยที่ถูกนำมาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศ

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเข้ามาของจักรวรรดินิยมตะวันตกก่อนยุคปรับปรุงประเทศ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก่อนยุคปรับปรุงประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศที่เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญในเอเชีย ได้แก่ จีน อินเดีย และเปอร์เซีย มีมาพร้อมกับการเกิดขึ้นของอาณาจักรสุโขทัย รูปแบบของความสัมพันธ์ มีทั้งความสัมพันธ์แบบมิตรไมตรี และการค้ากับความสัมพันธ์แบบขัดแย้งกัน

ในสมัยสุโขทัยประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะแตกต่างกัน ประเทศจีนและอินเดียเป็นความสัมพันธ์แบบมิตรไมตรีและการค้าเป็นส่วนใหญ่ สุโขทัยรับอารยธรรมทางศาสนาจากอินเดีย รับเทคโนโลยีในการทำเครื่องเคลือบดินเผาจากจีน ส่งสินค้าจำพวกเครื่องเทศและของ

ป่าไปขายประเทศเหล่านั้น แล้วซื้อสินค้าจำพวกเครื่องเคลือบดินเผาจากจีน เครื่องโลหะบางชนิดจากอินเดีย ยังไม่พบหลักฐานว่า มีชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อสัมพันธ์ด้วยแต่อย่างใด

ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกเพิ่งมาเริ่มขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อด้วย ได้แก่ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส จุดมุ่งหมายสำคัญในการเข้ามาติดต่อกับอาณาจักรอยุธยา คือ ก้าขายและเผยแพร่ศาสนา ชาวตะวันตกเหล่านั้นได้รับการต้อนรับอย่างดีทั้งจากชนชั้นปกครองและประชาชนทั่วไป มิได้รังเกียจเดียดฉันท์หรือต่อต้านขัดขวางทั้งด้านการค้าและการเผยแพร่ศาสนา (ความปราศจากวิหิงสา) ชาวต่างชาติเหล่านั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้เข้ามาตั้งบ้านเรือน ศาสนสถาน และสถานการค้าในอยุธยาได้ บางท่านยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้รับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น สมุหนายก และนายทหาร เป็นต้น (ประสานประโยชน์) ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกเสื่อมคลายไปบ้างในช่วงปลายสมัยอยุธยา และหยุดชะงักไประยะหนึ่งในช่วงสงครามและหลังสงครามคราวเสียกรุงแก่พม่า (พ.ศ. ๒๓๑๐)

ชาวตะวันตกกลับมาติดต่อกับประเทศไทยอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การกลับมาครั้งนี้ของชาติตะวันตกมีวัตถุประสงค์มากกว่าการค้าและเผยแพร่ศาสนาเหมือนที่เข้ามาในสมัยอยุธยา เพราะในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่ดีที่จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังเบ่งบาน ประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่างเริ่มแข่งขัน

กันออกล่าอาณานิคมในแอฟริกา อเมริกา เอเชีย ตะวันตก และเอเชียใต้ (ใกล้จะถึงเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกแล้ว) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จักรวรรดินิยมอังกฤษรุกเข้ามาถึงพม่า พม่าต้อง เสียดินแดนบางส่วนให้กับอังกฤษแล้ว ประเทศไทยแม้จะถูกแทรกแซงเข้ามาที่แถบรัฐไทรบุรี (รัฐบรรณาการของไทย) บ้างแล้ว แต่ด้วย อธิปไตยแบบไทยที่ปราศจากวิหิงสา และ นิยมการประนีประนอมมากกว่าการเผชิญหน้า ด้วยกำลัง จึงสามารถรักษาสัมพันธไมตรีกับ อังกฤษไว้ได้ด้วยสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าใน พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๖) ซึ่งรู้จักกันในชื่อสามัญว่า สนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้า ตามแบบสมัยใหม่ฉบับแรกของไทยที่มีลักษณะ เท่าเทียมกัน แต่ทางฝ่ายพ่อค้าอังกฤษเห็นว่า เป็นสนธิสัญญาที่ตามใจประเทศไทยมากเกินไป ในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ (ค.ศ. ๑๘๔๑) หลังจาก อังกฤษทำสงครามชนะพม่าครั้งที่ ๒ แล้ว จึงส่ง คณะทูตเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นี กับไทย ฝ่ายไทยพยายามบ่ายเบี่ยง ซึ่งก็สร้างความไม่พอใจให้แก่คณะทูตซึ่งนำโดยเซอร์ เจมส์ บรูก ระดับหนึ่ง จนเป็นที่หวั่นเกรงว่า อังกฤษจะใช้นโยบายเรือปืนกับไทย ในครั้ง นั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศน์มีโอกาสดำรับสั่งแสดงพระราชอัธยาศัยไมตรีและพระ- วิสัยทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นที่ถูกอัธยาศัยของเซอร์ เจมส์ บรูก ความ ขุ่นข้องหมองใจจึงเบาบางไปได้บ้าง

๓. การนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้ในการ ดำเนินนโยบายต่างประเทศยุคปรับปรุงประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ (ค.ศ. ๑๘๔๑) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความตึงเครียดทาง การเมืองอันเนื่องมาจากการคุกคามของ จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังทวีขึ้น อังกฤษ กำลังจะยึดพม่าได้ทั้งประเทศ และเริ่มเข้ามาตั้ง มั่นในดินแดนบางส่วนของรัฐมลายู ฝรั่งเศสเริ่ม รุกเข้าเวียดนามได้ ประเทศไทยถูกล้อมรอบ ด้วยอิทธิพลของอังกฤษทางทิศตะวันตกจาก เหนือจรดใต้ ทางตะวันออกฝรั่งเศสกำลังจะรุก กืบเข้ามาในเขมร ซึ่งเป็นรัฐบรรณาการของ ไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ตระหนักดีว่าการจะต่อสู้ด้วยกำลังมีอาจจะ รักษาเอกราชของชาติไว้ได้อย่างแน่นอน ด้วย พระปรีชาญาณมองเห็นการณ์ไกล พระองค์จึง ทรงนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้ อันได้แก่ การ ประนีประนอมโดยปราศจากวิหิงสา โดยไม่ เบียดเบียน ไม่รังเกียจเคียดฉุนที่คนต่างชาติ ต่าง ศาสนา และต่างวัฒนธรรม ขอมโอนอ่อนผ่อน ตามความต้องการของจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ทรงยอมทำสนธิสัญญาที่ประเทศไทย เสียเปรียบประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก และ ต้องยอมเสียดินแดนที่เคยเป็นรัฐบรรณาการ ของไทยให้แก่ฝรั่งเศส และอังกฤษรวม ๗ ครั้ง ทั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ เสียเขมรส่วนนอกใน ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๒๔๖๗) เสียลาวตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๔๗ (ค.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๐๔)

เสียเขมรส่วนใน หรือมณฑลบูรพา และเกาะกงเก (ประจันตคีรีเขตร) ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (ค.ศ. ๑๙๐๗) ให้แก่ฝรั่งเศส เสียเมืองเล็ก ๆ ทางด้านตะวันตกที่ติดกับพม่า ๑๑ เมืองในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๒) เสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙)

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงยอมตามความต้องการของจักรวรรดินิยมอังกฤษด้วยการยอมลดภาษีปากเรือลงประมาณ ๑ ใน ๓ และทรงอนุญาตให้ขายข้าวเป็นสินค้าออกได้ ผ่อนผันให้มีเจ้าภาษีผู้รับซื้อได้ในจำนวนที่กำหนด พร้อมกับออกกฎหมายห้ามคนไทยสูบฝิ่น และผ่อนปรนการเกณฑ์แรงงานไพร่ในฤดูทำนา และอนุญาตให้นำเข้าแรงงานจีนได้ ส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่ในการทำนาเพิ่มขึ้น เมื่อไม่สามารถรักษาความเป็นอิสระได้ด้วยวิธีเจรจาการประนีประนอม ประเทศไทยก็นำอัตลักษณ์ไทยเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจเพื่อปกครองตนเองจากการคุกคามของประเทศที่เข้มแข็งกว่ามาใช้ด้วยการนำเอาประเทศที่เข้มแข็งอื่นเข้ามา ให้ประโยชน์แก่มหาอำนาจชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่ออย่างเท่าเทียมกัน ไม่ให้ประเทศใดประเทศหนึ่งได้ประโยชน์มากกว่าประเทศอื่น ๆ

หลังจากประเทศไทยประนีประนอมกับอังกฤษโดยทำสนธิสัญญาเบอร์นีแล้ว พระราชปฏิบัติดังกล่าวคงจะสร้างความพอใจให้กับรัฐบาลอังกฤษ และพ่อค้าอังกฤษพอสมควร การขอเข้ามาทำสัญญาใหม่จึงเลื่อน

ออกไปถึง ๔ ปี อังกฤษส่งคณะทูตซึ่งนำโดยเซอร์ จอห์น เบาว์ริงเข้ามาทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) หลังจากนั้นประเทศไทยก็ทำสัญญาทำนองเดียวกันนี้กับประเทศอื่น ๆ อีกรวม ๑๔ ประเทศในปีต่อ ๆ มา เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจกัน (พ.ศ. ๒๔๔๘ ทำกับอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๙ ทำกับฝรั่งเศส และหลังจากนั้นก็ทำกับประเทศอื่น ๆ ประมาณ ๑๓ ประเทศคือ สหรัฐอเมริกา โปรตุเกส เดนมาร์ก สหราชอาณาจักร นอร์เวย์ รัสเซีย สวีเดน เบลเยียม อิตาลี ออสเตรีย สเปน รัสเซีย และญี่ปุ่น) นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยถ่วงดุลอำนาจระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ในขณะที่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่อังกฤษและฝรั่งเศสขยายอิทธิพลมากแล้ว ดังนั้นพระองค์จึงทรงถ่วงดุลอำนาจกับประเทศอื่นที่มีอำนาจเข้มแข็งเท่าเทียมกัน เช่น รัสเซีย ญี่ปุ่น และเยอรมนี เป็นต้น

พระองค์ทรงนำอัตลักษณ์ไทยว่าด้วยการประสานประโยชน์มาใช้ในยุคปรับปรุงประเทศด้วยการยอมรับความรู้ วิธีวิทยา และเทคโนโลยีของชาวตะวันตก และนำมาปรับใช้เพื่อลดความขัดแย้งและเพื่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า สะดวก ปลอดภัย ยุติธรรม สำหรับชาวไทย และชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อ

เมื่อพิจารณาพระราชวินิจฉัยและวิเทศบายในการต้อนรับจับคู่และการเจรจาทาง

การทูตของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ทำให้เห็นพระปรีชาญาณของทั้งสองพระองค์ ในการที่ทรงนำอัตลักษณ์เด่น ๓ ประการของไทย อันได้แก่ ๑) การประณีประนอม ๒) การถ่วงดุลอำนาจ ๓) การประสานประโยชน์ มาใช้ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ แทนที่จะใช้วิธีการต่อสู้กับประเทศจักรวรรดินิยมด้วยกำลังทหารเหมือนประเทศเพื่อนบ้าน

๔. ผลของการใช้อัตลักษณ์ไทยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

ผลของการนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้ในการภาวะวิกฤตได้อย่างเหมาะสม คือ

๑. ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่สามารถดำรงรักษาเอกราชเอาไว้ได้ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านต้องตกไปเป็นอาณานิคมของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก ทั้ง ๆ ที่ประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศมีศักยภาพทางการทหารเหนือกว่าประเทศไทยเสียอีก

๒. นำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ตามแบบตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า การประณีประนอมยอมโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ตลอดไป ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับปรุงภายในประเทศให้เข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ

สังคม และการเมืองการปกครอง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอัตราที่เร็วกว่าในอดีต อัตลักษณ์ด้านการประสานประโยชน์ถูกนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ทำให้ประเทศไทยสามารถก้าวผ่านภาวะวิกฤตเข้าสู่สมัยใหม่ได้อย่างปลอดภัยโดยวิธียอมรับความรู้ วิถีวิทยาและเทคโนโลยีจากโลกตะวันตกมาใช้ปรับปรุงประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง กล่าวคือทางด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอยังชีพเป็นเศรษฐกิจแบบเงินตรา วางพื้นฐานการหารายได้เข้าสู่รัฐด้วยการขายข้าวเป็นสินค้าส่งออก ปฏิรูปการเกษตร เปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบบเงินตราใหม่ตามแบบสากล มีการจัดทำงบประมาณ ด้านสังคมยกเลิกระบบไพร่ระบบทาส ปฏิรูปการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง ปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ส่วนกลางจากจตุสดมภ์เป็นกระทรวง ๑๒ กระทรวง นำระบบเทศาภิบาลมาใช้ในการปกครองส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น แทนระบบกินเมือง ปฏิรูปกฎหมายและการศาล ปฏิรูประบบการป้องกันประเทศ ตราพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร

ผลทั้ง ๒ ประการดังกล่าว ถือเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของการนำอัตลักษณ์ไทยมาใช้

ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถดำรงรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศไว้ได้ในเวลาที่จักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาคุกคาม ที่เป็นเช่นนั้น เพราะว่าประเทศไทย

มีอัตลักษณ์ไทยที่ไม่เหมือนกับประเทศอื่น ๆ ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านต่อสู้กับประเทศมหาอำนาจตะวันตก และในที่สุดก็ตกเป็นอาณานิคมของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก แต่ประเทศไทยสามารถเห็นการณ์ไกล และเข้าใจจุดมุ่งหมายของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เป็นอย่างดี การใช้วิสัยทัศน์ เช่น การ

ประนีประนอมโดยปราศจากวิหิงสา การถ่วงดุลอำนาจ และการประสานประโยชน์ เป็นต้นของพระมหากษัตริย์ไทยอย่างเหมาะสมในยุคปรับปรุงประเทศ สามารถนำประเทศไทยให้รอดพ้นจากการตกไปเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก และสามารถนำประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ได้

.....

บรรณานุกรม

- กรีสโวลด์, เอ.บี. (๒๕๑๐). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (๒๕๒๖). เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓. เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ. ๒/๑๖.
- _____. (๒๕๓๖). กรมหลวงเทเวศร์วโรปการ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๒. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ฝ. ๑๗/๓.
- _____. (๒๕๐๓). พระราชดำรัสพระราชทานที่ฝั่งศพแก่นคนชาวยุโรป. เอกสารรัชกาลที่ ๕, จ.ศ. ๑๒๑๕, เลขที่ ๕๓.
- จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๖). ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าชัชวลิต เกษมสันต์.
- ฐิติมา อนุกุลวรธกะ. (๒๕๔๐). ไทยศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- คณัย ไชยโยธา. (๒๕๔๖). ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระ กรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. (๒๕๐๔). สารานุกรมสมเด็จพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ: องค์การข้าราชการของครูสภา.
- ประชุมพงษาวดาร ภาคที่ ๑๒ เรื่องจดหมายเหตุของราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ แล จดหมายเหตุของหมอบรัดเล ในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). (๒๕๖๒). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒. (๒๕๕๖). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เพ็ญศรี ด้ก. (๒๕๔๒). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึง สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ภารดี มหาจันทร์. (๒๕๒๖). รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.๒๓๕๔-๒๔๖๕). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (๒๕๓๐). การดำเนินนโยบายต่างประเทศอาศัยการถ่วงดุลของมหาอำนาจตะวันตก. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มอฟเฟ็ต, แอ็บบ็อด โลว์. (๒๕๒๐). แผ่นดินพระจอมเกล้า (แปลจาก Mongkut The King of Siam โดย นิจ ทองโสภิต). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ริกส์, เฟรด ดับบลิว. (๒๕๑๕). การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า (แปลโดย อมร โสภณ วิเชษฐ์พงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง). กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร.

เวลลา, วอลเตอร์ เอฟ. (๒๕๑๔). *แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ* (แปลโดย นิจ ทองโสภิต). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สายชล สัตยานุรักษ์. (๒๕๔๘). *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (๒๕๕๐ก). *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่มที่ ๑*. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (๒๕๕๐ข). *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่มที่ ๒*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุภาพร คงศิริรัตน์. (๒๕๔๘). *อัตลักษณ์ วิถีความคิดของคนไทยและคนลาวจากวรรณกรรมแบบเรียน*. พิษณุโลก: สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุเรนทราธิปดี, เจ้าพระยาพระเสด็จ. (๒๕๐๖). *พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่มที่ ๑*. กรุงเทพฯ: รุสุสภา.

_____. (๒๕๐๖). *พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่มที่ ๒*. กรุงเทพฯ: รุสุสภา.

_____. (๒๕๐๖). *หนังสือกราบบังคมทูลของพระยาพระเสด็จ สุเรนทราธิปดี และพระราชหัตถเลขาตอบ เล่ม ๑*. กรุงเทพฯ: รุสุสภา.

สุวรรณ สัจจวิวัฒธรรม. (๒๕๑๕). *เปรียบเทียบการดำรงรักษาเอกราชของประเทศไทยโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพม่าโดยพระเจ้ามินดง และของญวนโดยจักรพรรดิคือตึก*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ. (๒๔๗๗). *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๗ ภาคที่ ๒*. พระนคร: เติลเมล์.

_____. (๒๔๗๗). *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๘*. พระนคร: เติลเมล์.

ฮอลล์, ดี.จี.อี. (๒๕๒๖). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้* (แปลจากเรื่อง A history of Southeast Asia โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ) กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

.....